

RISCURILE ȘI FRAUDA ÎN AUDITUL FINANCIAR

Ionela-Corina MACOVEI

Maria BERHECI

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

e-mail: macov@uaic.ro

The auditor has a responsibility to plan and perform the audit to obtain reasonable assurance about whether the financial statements are free of material misstatement, whether caused by error or fraud. The primary factor that distinguishes fraud from error is whether the underlying action that results in the misstatement of the financial statements is intentional or unintentional. Three conditions generally are present when fraud occurs. First, management or other employees have an incentive or are under pressure, which provides a reason to commit fraud. Second, circumstances exist—for example, the absence of controls, or the ability of management to override controls—that provide an opportunity for a fraud to be perpetrated. Third, those involved are able to rationalize committing a fraudulent act. Some individuals possess an attitude, character, or set of ethical values that allow them to knowingly and intentionally commit a dishonest act. However, even otherwise honest individuals can commit fraud in an environment that imposes sufficient pressure on them. The auditor should perform a few procedures to obtain information that is used to identify the risks of material misstatement due to fraud. Because fraud is usually concealed, material misstatements due to fraud are difficult to detect. Nevertheless, the auditor may identify events or conditions that indicate incentives/pressures to perpetrate fraud, opportunities to carry out the fraud, or attitudes/rationalizations to justify a fraudulent action. Such events or conditions are referred to as "fraud risk factors." Fraud risk factors do not necessarily indicate the existence of fraud, but, they often are present in circumstances where fraud exists.

Keywords: risk, audit, fraud, error, control.

Ca orice altă activitate, auditul financiar este supus acțiunii unor riscuri. Însă, riscurile care pot apărea într-o misiune de audit financiar prezintă particularități care presupun adoptarea unor măsuri specifice sau derularea unor acțiuni care să le identifice și să le contracareze. Aceasta deoarece riscurile nedetectate și împotriva cărora nu s-au luat măsurile corespunzătoare pot conduce la apariția fraudelor, cu consecințe imprevizibile și, de cele mai multe ori, grave.

MATERIAL ȘI METODĂ

În această lucrare am încercat, pornind de la prevederile Standardelor internaționale de audit, să identificăm riscurile specifice unei misiuni de audit financiar, precum și tipurile de fraude care pot să apară într-o firmă și pe care un auditor trebuie

să le identifice. În plus, am prezentat care sunt metodele de identificare și de contracarare a riscurilor, precum și căile de prevenire a fraudelor (le-am avut în vedere doar pe cele care depind de entitatea auditată).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Înainte de a trece la prezentarea riscurilor identificabile în cadrul unei misiuni de audit financiar, trebuie să arătăm că în relația firmă de audit – client potențial este necesară, încă din faza de precontractare a unei astfel de misiuni, o analiză temeinică a clientului de către firma de audit deoarece atitudinea și relațiile anterioare ale potențialului client cu prestatorii anteriori de servicii de audit pot reprezenta un indiciu serios în legătură cu eventualele riscuri la care se poate expune actualul auditor. Este vorba despre litigiile pe care clientul vizat le-a avut cu auditorii financiari pe tema onorariilor sau a limitării lucrărilor. Întrebarea este dacă firma de audit analizează posibilitatea acceptării unui client mai mult prin prisma caracteristicilor riscurilor acesteia sau preponderent ținând cont de riscul de pierdere a clientului. În același timp, ne putem întreba dacă auditorul are o strategie de abordare a riscului bazată pe ajustarea onorariilor, pe stabilirea probelor necesare, pe identificarea numărului și a pregătirii persoanelor implicate în audit și pe fixarea volumului de date necesar pentru finalizarea misiunii și toate acestea în etapa de acceptare a misiunii.

Standardele internaționale de audit prezintă condițiile pe care trebuie să le respecte atât auditorul cât și clientul încă din faza de contractare a lucrării. Astfel, potrivit ISA 210 *Termenii angajamentelor de audit* [4], este în interesul ambelor părți să existe o scrisoare de angajament care să documenteze și să confirme acceptarea de către auditor a numirii, a obiectivului și sferei angajamentului de audit, a întinderii responsabilităților auditorului față de client și a formei oricăror raportări. În acest fel pot fi evitate neînțelegerile în ceea ce privește angajamentul.

Deși forma și conținutul scrisorilor de angajament pot varia de la un client la altul, acestea vor include referiri la:

- obiectivul auditului situațiilor financiare;
- responsabilitatea conducerii pentru întocmirea situațiilor financiare;
- faptul că, datorită naturii testării și altor limitări inerente ale unui angajament de audit, împreună cu limitările inerente ale oricărui sistem contabil și de control intern, există un risc inevitabil ca unele denaturări semnificative să rămână nedescoperite;
- accesul nelimitat al auditorului la orice înregistrări, documentații și alte informații solicitate în legătură cu auditul;
- acorduri privind implicarea altor auditori și experți în unele aspecte ale auditului;
- acorduri privind implicarea auditorilor interni și a altor persoane din personalul clientului;
- acorduri ce trebuie realizate cu auditorul anterior, dacă acesta există, în cazul unui angajament de audit inițial;

- orice limitare a răspunderii auditorului, atunci când există o asemenea posibilitate.

Deși o scrisoare de angajament poate conține și alte elemente, ne-am limitat în prezentarea noastră la cele care sunt purtătoare de riscuri semnificative ori sunt influențate de apariția riscurilor. Astfel, obiectivul auditului situațiilor financiare nu poate fi atins, de exemplu, dacă clientul limitează lucrările auditorului. În al doilea rând, deși scrisoarea de angajament indică a cui este responsabilitatea pentru întocmirea situațiilor financiare, asta nu înseamnă că managerii firmei client sunt întotdeauna cinstiți și că nu pot comite fraude, pe care să le ascundă. Este și motivul pentru care auditorii trebuie să dea dovadă de scepticism profesional și să obțină probe care să confirme că situațiile financiare întocmite sub responsabilitatea conducerii respectă referențialul contabil. În al treilea rând, trebuie acceptat faptul că întotdeauna va exista un risc de denaturare semnificativă, cu toate eforturile depuse de auditor pentru a identifica erorile care ar putea conduce la astfel de denaturări. Legat de acest risc de denaturare este și accesul nelimitat al auditorului la orice înregistrări, documentații și alte informații. În condițiile în care auditorului îi este restricționat acest acces, se poate presupune că responsabilii firmei au de ascuns fapte care contravin legislației, unele putând reprezenta chiar fraude. Acordurile pe care auditorul le încheie cu diferiți experți, cu auditorii interni sau cu auditorul anterior sunt purtătoare de riscuri deoarece, după analiza activității lor, auditorul se va sprijini pe lucrările acestora ceea ce face ca riscul de nedetectare a unor fraude să fie mai mare, fiind vorba de probe obținute prin intermediul altora și nu în mod direct. Cu toate acestea, în scrisoarea de angajament există și posibilitatea ca auditorului să-i fie limitată răspunderea legată de identificarea fraudelor ținând cont că în misiunea lui nu acesta este obiectivul central.

Dacă până aici ne-am ocupat de riscurile care pot fi identificate încă din faza acceptării misiunii, în continuare încercăm o trecere în revistă a riscurilor și a fraudelor care pot să apară în cursul derulării unei misiuni de audit.

În literatura de specialitate și în Standardele internaționale de audit, prin risc de audit se înțelege riscul ca situațiile financiare să fie denaturate în mod semnificativ înainte de procesul de audit și ca auditorul să nu detecteze o astfel de denaturare. Riscul unor denaturări semnificative are la bază două componente: riscul inerent și riscul de control.

Riscul inerent este un risc general al fiecărei întreprinderi constând în posibilitatea apariției de erori semnificative ținând cont de particularitățile întreprinderii, de activitățile sale, de mediul său, de natura conturilor și a operațiunilor sale.

Acest risc poate fi analizat pe componentele sale [2]:

- *riscuri legate de întreprindere și de mediul său de afaceri* (mărimea întreprinderii, produsele și piața, sursele de aprovizionare, operațiunile în monedă străină, fluctuațiile activității, riscul de nerecuperare a creanțelor etc.)

- *riscuri legate de structura capitalului* (existența unui acționar sau asociat majoritar, riscul de “manipulare” a rezultatului);

- *riscuri legate de structura financiară* (insuficiența fondului de rulment, insuficiența capitalurilor proprii, probleme legate de gestiunea trezoreriei);

- *riscuri organizatorice* (insuficiența personalului administrativ, slăbiciuni ale sistemului informațional);

- *riscuri legate de importanța unor posturi din bilanț* (cele care depășesc 10% din totalul bilanțului).

- *riscurile legate de anumite operații sau conturi* se referă la posibilitatea ca anumite conturi sau operații să fie inexacte. Aceste riscuri sunt evaluate, ținând cont de următoarele elemente: natura datelor (repetitive, punctuale, excepționale); complexitatea operațiilor/tratamentul contabil; dificultăți de evaluare, de estimare a rezultatului operațiilor; probleme de evaluare în care intervin elemente subiective sau estimări ale direcțiunii; dificultăți de transcriere în termeni contabili a operațiilor, ținând cont de particularitățile juridice etc.

Riscul de control este riscul ca sistemul de control intern să nu asigure prevenirea sau detectarea erorilor. El se evaluează în faza aprecierii sistemului de control al întreprinderii.

Riscul de control este strâns legat de operațiunile întreprinderii. Acestea vor genera trei categorii de date ce urmează a fi prelucrate de sistemul contabil [3]:

- date repetitive, care rezultă din activitatea obișnuită a întreprinderii (vânzări, cumpărări, salarii etc.) și care vor fi prelucrate în mod uniform;

- date punctuale sau cu termene fixe, care sunt complementare celor repetitive, dar care apar la intervale de timp inegale (inventarierea, evaluarea);

- date excepționale, care rezultă din operațiuni pe care întreprinderea nu le efectuează în mod curent (reevaluări, fuziuni, restructurări).

În procesul de audit mai apare o componentă a riscului, și anume *riscul de nedetectare*. El reprezintă riscul ca un auditor să nu detecteze o denaturare oricare ar fi tehnicile și procedurile aplicate.

Între gradul combinat al riscului inerent și al riscului de control și gradul riscului de nedetectare fixat de auditor trebuie să existe o relație de inversă proporționalitate.

După ce a evaluat riscurile de denaturare semnificativă, auditorul trebuie să determine natura riscurilor, respectiv dacă există, de exemplu, riscuri de fraudă.

Standardul internațional de audit 240 *Responsabilitatea auditorului de a lua în considerare fraudă și eroarea într-un audit al situațiilor financiare* [4] face distincția între fraudă și eroare în sensul că introduce în discuție caracterul intenționat sau nu al acțiunii care conduce la o denaturare semnificativă. În aceste condiții, fraudă se referă la o acțiune cu caracter intenționat întreprinsă de una sau mai multe persoane din rândul conducerii, al celor însărcinați cu guvernarea, al salariaților sau terților, acțiune care implică utilizarea înșelăciunii în scopul obținerii unui avantaj injust sau ilegal. Deși fraudă este un concept juridic vast, auditorul este preocupat de acțiunile frauduloase care cauzează o denaturare semnificativă în situațiile financiare.

Din punctul de vedere al autorilor, fraudă care implică unul sau mai mulți membri din conducere sau din structura însărcinată cu guvernarea este denumită

fraudă managerială; fraudă care implică numai angajații unei entități este denumită *fraudă cu asocierea angajaților*. În ambele cazuri, pot exista asocieri cu terțe părți din afara entității în vederea săvârșirii fraudelor. Frauda presupune motivația de a săvârși o fraudă și oportunitatea evidentă de a face astfel.

Există două tipuri de denaturări intenționate care sunt relevante – denaturări apărute în urma raportării financiare frauduloase și denaturări apărute din delapidarea activelor.

Raportarea financiară frauduloasă presupune denaturări sau omisiuni intenționate ale valorilor sau prezentărilor de informații în situațiile financiare, în scopul inducerii în eroare a utilizatorilor. Această formă a fraudei poate implica:

- fapte de înșelăciune, cum ar fi manipularea, falsificarea sau modificarea înregistrărilor contabile sau a documentelor justificatoare pe baza cărora sunt întocmite situațiile financiare;

- interpretarea eronată sau omiterea intenționată a evenimentelor, tranzacțiilor sau altor informații semnificative în situațiile financiare;

- aplicarea greșită în mod intenționat a politicilor contabile aferente evaluării, recunoașterii, clasificării, prezentării sau descrierii de informații.

Delapidarea activelor presupune furtul activelor unei entități. Ea poate fi realizată printr-o varietate de modalități (incluzând chitanțe frauduloase, furt de active fizice sau necorporale sau determinarea unei entități să efectueze o plată pentru bunuri și servicii nerecepționate) și este adesea însoțită de înregistrări sau documente false ori care induc în eroare, cu scopul de a tăinu lipsa activelor.

Din păcate, fraudele sunt rar depistate. Mai degrabă, sunt identificate simptomele fraudelor. Cum însă aceste simptome pot fi cauzate și de alte fapte decât fraudele trebuie ca ele să fie analizate cu precauție. În plus, odată suspectată o fraudă, poate fi dificilă dovedirea ei. Fără recunoașterea din partea autorului/autorilor sau fără să existența probelor materiale evidente este aproape imposibil ca cineva să fie acuzat de comportament fraudulos.

Un bun sistem de control intern reprezintă cel mai important și cel mai comun instrument de prevenire a fraudelor. Există o varietate de controale elementare într-un sistem clasic de control intern, dintre care amintim: controlul accesului fizic, separarea sarcinilor și controalele contabile.

Rolul controlului intern este de a furniza o asigurare rezonabilă că activele sunt protejate împotriva utilizării neautorizate și că înregistrările contabile sunt corecte, respectiv informațiile financiare ce urmează a fi utilizate pentru luarea deciziilor sau publicate sunt credibile.

Dacă dezvoltarea și menținerea unui bun sistem de control intern intră în responsabilitatea firmei client, auditorul are obligația de a planifica și a realiza o misiune de audit în scopul obținerii unei asigurări rezonabile că situațiile financiare nu conțin denaturări semnificative provocate de fraude sau erori. O asigurare absolută nu poate fi obținută din cauza naturii probelor de audit și a caracteristicilor fraudei.

Obiectivul auditorului independent este de a obține suficiente dovezi care să poată sta la baza formulării unei opinii. Oricum, chiar dacă auditorul este de bună

credință și integru, erori de raționament tot pot fi făcute. Totuși, chiar și cu riscul de a face erori de raționament, auditorul financiar are un rol esențial în procesul de identificare a fraudelor, dar mai ales în cel de prevenire a producerii lor.

CONCLUZII

Putem afirma, așadar, că fraudă este ea însăși un risc care nu poate fi ignorat. În plus, fraudă a devenit un eveniment atât de frecvent încât i se observă doar efectele, fără a fi identificat momentul apariției sale. În aceste condiții, o firmă care nu-și ia măsuri adecvate de protejare împotriva fraudelor riscă să fie victima unor fraude sau, mai probabil, să constate că a fost victima unor fraude. A înlătura sau măcar a atenua efectele unor fraude este întotdeauna mai costisitor decât a preveni producerea lor, în special prin dezvoltarea unui bun sistem de control intern. Din acest motiv, este esențial ca firmele să dezvolte controlul intern înainte de a deveni victimele fraudelor.

Toate măsurile luate de firme pentru prevenirea fraudelor au ca efect și creșterea încrederii investitorilor, a organelor de reglementare în domeniu, a membrilor comitetelor de audit (dacă există) în calitatea rapoartărilor financiare.

BIBLIOGRAFIE

1. Johnstone, K.M., 2000 – *Client acceptance decisions: Simultaneous effects of client business risk, audit risk, auditor business risk, and risk adaptation*, Auditing, Sarasota Spring, Volume 19, p. 1-25.
2. Obert, R., 1998 – *DESCF. Manuel&Applications. Synthèse droit et comptabilité*, Ed. Dunod, Paris, p. 47-48.
3. ***, 1999 – *Norme naționale de audit*, Editor Corpul Experților Contabili și Contabililor Autorizați din România, București, p. 202-203.
4. ***, 2007, Standardele internaționale de audit, www.cafr.ro, accesat în perioada martie-aprilie 2007